

Aleksander Cywiński

Uniwersytet Szczeciński

E-MAIL: aleksander.cywinski@usz.edu.pl

ORCID: 0000-0002-3945-9607

Las jako medium osobistego doświadczenia pedagogicznego. Na przykładzie Lasu Arkońskiego w Szczecinie

STRESZCZENIE

W ostatnich latach w naukach pedagogicznych rozwija się obszar problemowy określany mianem pedagogiki lasu, koncentrujący się na analizie znaczenia ekosystemu leśnego w procesach wychowania, uczenia się i kształtowania relacji człowieka z naturą oraz samym sobą. W warunkach postępującej urbanizacji, kryzysu ekologicznego, potrzeby edukacji w naturze i poszukiwania nowego paradygmatu dydaktycznego szczególnego znaczenia nabiera pytanie o pedagogiczny wymiar codziennego kontaktu człowieka z naturą, w tym z miejskimi ekosystemami leśnymi. Celem refleksji jest ukazanie lasu – na przykładzie Lasu Arkońskiego w Szczecinie – jako medium osobistego doświadczenia pedagogicznego, poprzez sformułowanie pojęcia „prawo do lasu” jako dopełnienia „prawa do miasta”. Analiza opiera się na perspektywie pedagogiczno-humanistycznej, łączącej przegląd literatury (m.in. pedagogika lasu według Rykowskiego i Chutorzańskiego, koncepcje Harveya i Lefebvrea) z autobiograficzną narracją autora, opisującą codzienne praktyki spacerów, wspólnych akcji ekologicznych i transformacyjnych epizodów w lesie miejskim. Wnioskiem jest uznanie lasu miejskiego za przestrzeń relacyjną, współtworzącą sytuacje samowychowawcze, biofilną wrażliwość i etykę współodpowiedzialności za więcej niż ludzki świat, wpisując się w nieantropocentryczną pedagogikę lasu.

SŁOWA KLUCZOWE: pedagogika lasu, doświadczenie pedagogiczne, sytuacja (samo)wychowawcza, prawo do lasu, prawo do miasta, las miejski, Las Arkoński

Wprowadzenie

Funkcjonujemy w określonej przestrzeni egzystencjalnej – dla jednych jest to wielomilionowe miasto, dla innych niewielka wieś usytuowana pośród pól i pagórków. To pozornie banalne stwierdzenie stanowi jednak punkt wyjścia do rozważań nad istotą relacji człowieka z przyrodą, szczególnie w perspektywie

światopoglądu, który można określić mianem „leśnego”, zakładającego potrzebę regularnego kontaktu z lasem jako warunku pełniejszego uczestnictwa w świecie natury.

Z rozważań tych wyłączone zostają kwestie definicyjne dotyczące samego pojęcia „lasu”, wnikliwie opracowane przez Kazimierza Rykowskiego (2022). W niniejszym tekście istotniejsze jest spojrzenie na las jako przestrzeń doświadczenia egzystencjalnego, które może obejmować również wymiar duchowy relacji człowieka z naturą, bez wprowadzania tej duchowości jako odrębnej kategorii analitycznej. Tak rozumiane doświadczenie sytuuje się w polu pedagogiki lasu, odchodzącej od antropocentrycznego modelu podmiotowości i otwierającej się na relacyjne ujęcie podmiotu jako rezultatu spotkania z ekspresją samej natury.

Odwolania do tradycji amerykańskiego transcendentalizmu i *nature writing* – w szczególności do postaci Henry’ego D. Thoreau – traktowane są tu jedynie jako historyczna i inspiracyjna rama wrażliwości, która uwrażliwiła nowożytną kulturę Zachodu na znaczenie prostoty życia w bliskości z przyrodą („Zamieszkałem w lesie, albowiem chciałem żyć świadomie, stawać w życiu wyłącznie przed najbardziej ważkimi kwestiami, przekonać się, czy potrafię przyswoić sobie to, czego może mnie życie nauczyć, abym w godzinie śmierci nie odkrył, że nie żyłem”, Thoreau, 2005, s. 120). Nie stanowią one jednak zasadniczego zaplecza teoretycznego analizowanej tu koncepcji doświadczenia lasu, która pozostaje bliższa współczesnym ujęciom pedagogiki lasu, rozwijanym między innymi przez Maksymiliana Chutorańskiego (2022) oraz Kazimierza Rykowskiego (2022), akcentującym odejście od antropocentryzmu i zwrot ku relacyjnej, posthumanistycznej podmiotowości. W tym kontekście koncepcja „przyrodo-Słowa” proponowana w nowszych ujęciach pedagogiki lasu wskazuje na potrzebę transformacji sposobu mówienia i bycia człowieka w świecie, w której język nie służy jedynie reprezentacji natury, lecz staje się przestrzenią współbrzmienia ludzkiego i nieludzkiego.

Równocześnie niniejszy artykuł sytuowany jest w kontekście współczesnych kryzysów ekologicznych, w których lasy – jako złożone systemy ekologiczne i kulturowe – znalazły się w stanie szczególnego zagrożenia. Publiczne stanowiska, jak np. Komunikat 01/2024 Komitetu Problemowego do spraw Kryzysu Klimatycznego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk z 5 stycznia 2024 roku, podkreślają konieczność ochrony lasów jako warunku zachowania stabilności środowiska i jakości życia ludzkiego (Komitet Problemowy ds. Kryzysu Klimatycznego przy Prezydium PAN, 2024).

Celem artykułu jest pedagogiczno-humanistyczna refleksja nad lasem jako medium osobistego doświadczenia egzystencjalnego autora, rozwijana w oparciu

o interpretację doświadczenia miejsca na przykładzie Lasu Arkońskiego w Szczecinie. Tekst łączy perspektywę teoretyczną z narracją autobiograficzną, lokując analizę w ramach koncepcji prawa do miasta i proponowanego tu pojęcia prawa do lasu, a także w obrębie wyłaniającej się pedagogiki lasu, rozumianej jako relacyjna, nieantropocentryczna orientacja w refleksji pedagogicznej.

Prawo do lasu: teoretyczne ujęcie pojęcia

W kontekście współczesnych kryzysów ekologicznych warto postawić pytanie, czy analogicznie do koncepcji prawa do miasta można sformułować pojęcie prawa do lasu. Inspiracją dla tego porównania stają się refleksje Davida Harveya, który pisze: „Począwszy od początku lat 60. XX wieku Paryż ewidentnie znajdował się w egzystencjalnym kryzysie” (2012, s. 8). W zestawieniu z kategorią „szóstego wielkiego wymierania” rodzi się możliwość analizy dwóch przestrzeni – miejskiej i leśnej – w kategoriach wspólnego kryzysu, dotyczącego podstawowych warunków życia, co z perspektywy pedagogicznej pozwala problem ekologiczny traktować jako kategorię wychowania do wspólnej odpowiedzialności i współistnienia.

Koncepcja prawa do miasta stanowi punkt odniesienia dla rozważań nad potencjalnym „prawem do lasu”. Oznacza ona zbiorowe, a nie jedynie indywidualne uprawnienie mieszkanki i mieszkańców do współdecydowania o organizacji i użytkowaniu przestrzeni miejskiej oraz o kierunkach jej rozwoju społecznego i urbanistycznego, obejmując m.in. prawo do mieszkania, do korzystania z przestrzeni publicznej, do uczestniczenia w planowaniu rozwoju miasta, a także ochrony przed wykluczeniem i gentryfikacją (Harvey, 2012; Lefebvre, 2012; Marcuse, 2013). W tym sensie „prawo do lasu” można odczytywać jako próbę dopełnienia tej koncepcji o wymiar ekologiczny i egzystencjalny, akcentujący znaczenie dostępu do przestrzeni leśnej jako elementu współczesnego krajobrazu miejskiego.

Równolegle, w filozofii środowiskowej, teorii prawa i praktyce legislacyjnej rozwija się szeroki nurt refleksji nad „prawami natury”, w ramach którego rozpatruje się możliwość przyznania podmiotowości prawnej różnym elementom środowiska naturalnego, takim jak rzeki czy całe ekosystemy (Stone, 1972; Berry, 1988; Cullinan, 2003; Bieluk, 2020; Ochwat 2025). Inspiracją jest tu m.in. klasyczny tekst Christophera Stone’a *Should Trees Have Standing?*, a w wymiarze praktycznym – przykłady przyznawania osobowości prawnej wybranym ekosystemom, interpretowane jako próba włączenia ich interesów do systemu prawnego. Na tym tle proponowana w niniejszym artykule kategoria „prawa do lasu” sytuowana jest świadomie w odmiennej, pedagogicznej perspektywie: nie opisuje

bezpośrednio praw samego ekosystemu leśnego, lecz prawo wspólnot ludzkich do utrzymywania z nim relacji zakorzenionej w doświadczeniu, współodpowiedzialności i współtworzeniu warunków jego trwania.

W analogicznym do „prawa do miasta” sensie „prawo do lasu” można zatem rozumieć jako prawo wspólnoty do utrzymywania trwałej relacji z ekosystemami leśnymi oraz do uczestniczenia w decyzjach dotyczących ich ochrony i sposobów obecności lasu w życiu społecznym. Tak rozumiane prawo ma charakter zarówno ekologiczny, jak i pedagogiczny: wyraża postulat kształtowania świadomości wspólnego dziedzictwa i współistnienia człowieka z przyrodą, zakładając, że codzienny, nieinstrumentalny kontakt z lasem stanowi ważny wymiar wychowania do odpowiedzialności za więcej niż ludzką wspólnotę życia. W dalszej części artykułu kategoria ta będzie odniesiona do konkretnego przypadku Lasu Arkońskiego, nie jako kompletna propozycja jurydyczna, lecz jako pojęcie porządkujące refleksję nad egzystencjalnym i miejskim wymiarem doświadczenia lasu.

Pozostając na gruncie normatywnym, należy podkreślić, że las stanowi przedmiot refleksji pedagogicznej, w której spotykają się wątki filozoficzne, ekologiczne i edukacyjne. Jak zauważa Bogusław Śliwerski: „Konieczna jest różnorodność i wszechstronność myśli w jej jedności, komplementarności. Las ze swoją pedagogią jest tego także naturalną egzemplifikacją” (Śliwerski, 2022, s. 59). W tym ujęciu las jawi się jako model złożoności i harmonii, której pedagogika – jako nauka o wychowaniu – może się uczyć, co uzasadnia włączanie badań i praktyk edukacyjnych prowadzonych w środowisku leśnym w zakres szeroko rozumianych nauk humanistycznych i społecznych.

Dyskusję nad relacją pomiędzy lasem a pedagogiką rozwija również Chutorzański, wskazując, że „pedagogika lasu” nie musi być prostym zastosowaniem antropocentrycznych logik edukacyjnego wpływu do „leśnego środowiska”, lecz może stać się okazją do wypracowywania nowych sposobów pytania o kształcenie i wychowanie oraz o wielogatunkowe relacje z nieлюдźmi i nowe sposoby podmiotowości (Chutorzański, 2022). Z kolei Rykowski akcentuje konieczność trwałego włączenia lasu do praktyki pedagogicznej nauczycieli, wychowawców, leśników i edukatorów jako przestrzeni kształtowania nowych kompetencji w epoce kryzysu klimatycznego, proponując widzenie lasu poprzez „czwarty wymiar” – duchowy, estetyczny, moralny i tożsamościowy – oraz kategorię medium, które pośredniczy pomiędzy różnymi rzeczywistościami (Rykowski, 2022).

W świetle tych koncepcji pedagogika lasu jawi się jako wyłaniający się, interdyscyplinarny i relacyjny obszar refleksji, w którym las staje się nie tylko tłem działań edukacyjnych, lecz współuczestnikiem procesów wychowawczych. Propozycja „prawa do lasu” wpisuje się w ten rozwijający się dyskurs, starając się

uchwycić specyficznie pedagogiczny wymiar relacji wspólnot ludzkich z ekosystemami leśnymi, komplementarny wobec debat o prawach natury i prawnej podmiotowości środowiska.

Prawo do lasu jako zasada kształtowania wspólnotowego krajobrazu miejskiego

Wobec postępującej urbanizacji można postawić hipotezę, że prawo do lasu stanowi dziś immanentny element prawa do miasta. Jak zauważa Harvey, „prawo do miasta jest czymś o wiele szerszym niż prawo dostępu jednostki lub grupy do zasobów, które zawiera miasto: jest prawem do zmiany i wynajdywania miasta na nowo takim, jakim go pragniemy” (2012, s. 22). Ujęcie to podkreśla procesualny i kreacyjny charakter miejskiej przestrzeni – prawo to nie ogranicza się do użytkowania, lecz zakłada współtworzenie i przekształcanie rzeczywistości miejskiej. W tym sensie las, rozumiany jako przestrzeń równoległa wobec miasta, może stanowić jego istotny element równoważący. Odnosi się bowiem do potrzeby zachowania umiaru w ekspansji cywilizacyjnej i do uznania istnienia bytów podlegających autonomicznym prawom natury, nad którymi człowiek nie ma pełnej kontroli. Metafora wieży Babel przywołuje tu symbolicznie proces nieustannej urbanizacji – dążenie do wzrostu i dominacji – wskazując na konieczność przywrócenia równowagi między pierwiastkiem ludzkiego tworzenia a ograniczeniami wyznaczonymi przez przyrodę.

Harvey w dalszej części swego wywodu rozwija tę myśl, pisząc:

Prawo do miasta musi być konstruowane nie jako prawo do tego, co już istnieje, ale jako prawo do przebudowania i przetworzenia miasta jako socjalistycznego ciała politycznego w zupełnie innym kształcie – takim, który eliminuje biedę i nierówność społeczną, i zabliznia rany katastrofalnej degradacji środowiska (Harvey, 2012, s. 189).

Fragment ten uwypukla nierozzerwalny związek pomiędzy urbanizacją, sprawiedliwością społeczną i ekologiczną oraz wskazuje, że transformacja miasta powinna równocześnie obejmować regenerację relacji człowieka z naturą. Podobny ton odnajdujemy w refleksjach Henriego Lefebvrego, który w eseju *Prawo do miasta* przestrzega przed komercjalizacją przestrzeni natury, w tym lasu, i przed traktowaniem jej jako towaru poddanego logice rynku. Jak pisał: „Żądanie natury, pragnienie, by móc się nią rozkoszować, wynikają z prawa do miasta. To ostatnie żądanie ogłasza się pośrednio jako tendencja do uciekania z podupadłego i nieodnowionego miasta, z wyalienowanego życia miejskiego” (Lefebvre, 2012, s. 95).

W tym sensie las staje się przestrzenią powrotu do doświadczenia pierwotnej wspólnoty, harmonii i równowagi, której brak coraz silniej odczuwany jest w zurbanizowanym, płynnym społeczeństwie, które cechuje brak trwałości oraz niszczenie przyrody (Bauman, 2007, s. 5, 20–21). Tak rozumiane prawo do lasu nie stanowi alternatywy wobec prawa do miasta, lecz jego ekologiczne i egzystencjalne dopełnienie. Otwiera ono możliwość ponownego zdefiniowania miejskiej podmiotowości poprzez uznanie współzależności między przestrzenią kulturową a przyrodniczą.

Wymiary doświadczenia w lesie: zdrowotne, kulturalne i pedagogiczne

Shinrin-yoku, czyli „kąpiele leśne”, stanowią formę krótkotrwałego, intencjonalnego kontaktu człowieka z lasem, której skuteczność potwierdzają liczne badania empiryczne. Jak wskazują wyniki badań Bum Jin Parka i współautorów, kontakt z lasem wywołuje mierzalne efekty fizjologiczne związane z redukcją stresu. W przeprowadzonym eksperymencie terenowym porównano wpływ spaceru oraz spokojnego oglądania krajobrazu w lasach japońskich z analogiczną aktywnością w środowisku miejskim, monitorując m.in. poziom kortyzolu w ślinie, tętno, ciśnienie krwi oraz zmienność rytmu serca. Wyniki wykazały istotne statystycznie obniżenie poziomu kortyzolu, tętna i ciśnienia krwi oraz wzrost aktywności przywspółczulnej i spadek aktywności współczulnej u osób przebywających w środowisku leśnym. Zmiany te interpretowane są jako stan relaksu i fizjologicznej regeneracji, co wpisuje się w koncepcję „medycyny leśnej” – rozwijającego się nurtu medycyny prewencyjnej (Park i in., 2010). Potwierdzenie tych obserwacji przynoszą również badania Yasuhiro Kotery i współpracowników (2020), którzy przeprowadzili systematyczny przegląd i metaanalizę 20 badań empirycznych obejmujących 2257 uczestników, w których analizowano wpływ *shinrin-yoku* oraz terapii naturą na zdrowie psychiczne. Autorzy koncentrowali się na poziomie depresji, lęku, złości i stresu. Wyniki wskazują na istotne krótkoterminowe efekty terapeutyczne, zwłaszcza w redukcji lęku. Wyniki te dowodzą, że przebywanie w środowisku leśnym sprzyja poprawie samopoczucia psychicznego i równowagi emocjonalnej.

Chciałbym jednak postawić w mych rozważaniach tezę, że współczesny człowiek potrzebuje coraz częściej nie tylko regeneracji fizjologicznej, lecz również głębszego, kulturowo i emocjonalnie zakorzenionego doświadczenia natury. Inspirujące w tym kontekście okazuje się japońskie zjawisko *sakura-zensen*, czyli „frontu kwitnienia wiśni”, które – podobnie jak *shinrin-yoku* – łączy wymiar estetyczny, społeczny i ekologiczny. Święto to pełni dziś funkcję złożonego rytuału

kulturowego: z jednej strony organizuje cykl życia społecznego, z drugiej zaś stanowi ważne narzędzie uwrażliwiania na kwestie środowiskowe. Jako kalendarzowy i medialny „sygnał startowy” wiosny *sakura-zensen* koordynuje praktyki podziwiania kwitnących drzew, obserwowania opadających płatków – symbolu przemijania – oraz wspólnotowego świętowania pod drzewami wiśni. Wydarzenie to wzmacnia więzi rodzinne, sąsiedzkie i zawodowe poprzez rytuały wspólnej obecności, konsumpcję potraw sezonowych i sake oraz pielgrzymki do miejsc uznawanych za wyjątkowe z punktu widzenia fenologii i estetyki krajobrazu. Współczesne praktyki śledzenia przebiegu *sakura-zensen* – obecne w prognozach meteorologicznych, turystyce i planowaniu przestrzennym – sprzyjają wzrostowi świadomości ekologicznej. Pozwalają dostrzegać związki między zmianami klimatycznymi, przekształceniami tradycyjnych krajobrazów a utratą siedlisk dzikich odmian wiśni. W ten sposób święto staje się narzędziem budowania narracji o konieczności ochrony bioróżnorodności i ekosystemowych usług przyrodniczych, jakie drzewa wiśniowe zapewniają lokalnym społecznościom. W konsekwencji *sakura-zensen* funkcjonuje dziś nie tylko jako spektakularne i silnie zmediatyzowane święto sezonowe, lecz także jako symbol i praktyka oddolnego zarządzania krajobrazem. Łączy wrażliwość estetyczną z refleksją ekologiczną, a emocjonalny wymiar „pościgu za kwitnieniem” integruje z coraz bardziej świadomą troską o dziedzictwo przyrodnicze, różnorodność gatunkową i potrzebę długofalowej, wspólnotowej odpowiedzialności za środowisko (Ohnuki-Tierney, 1998; Moriuchi i Basil, 2019; Katsuda i in., 2022). Jest to zgodne z twierdzeniami Richarda E. Nisbetta, który pisząc o Ludziach Wschodu, charakteryzował ich jako tych, którzy uznają współzależność panującą w świecie jako podstawową zasadę funkcjonowania, a przynależność do większej całości jako istotę ontologii (Nisbett, 2015).

Przywołane przykłady japońskich praktyk – *shinrin-yoku* i *sakura-zensen* – pokazują więc nie tylko zdrowotny potencjał kontaktu z naturą, ale także to, w jaki sposób określone kultury organizują doświadczenie przyrody jako przestrzeń znaczeń, rytuałów i międzypokoleniowego przekazu. Z perspektywy pedagogicznej istotne jest, że las i drzewa stają się w nich nie tylko „tłem” dla działań człowieka, lecz współtwórcami sytuacji, w których uczymy się uważności, współodczuwania i odpowiedzialności za więcej niż ludzką wspólnotę. W dalszej części artykułu, w analizie Lasu Arkońskiego, chodzi więc nie o prosty transfer egzotycznych wzorców, lecz o pokazanie, jak lokalny las miejski może stać się podobną przestrzenią splecania wymiaru zdrowotnego, kulturowego i pedagogicznego doświadczenia.

Las Arkoński: charakterystyka geograficzna i pedagogiczna

Park Leśny Arkoński, potocznie nazywany Lasem Arkońskim, należy do największych obszarów zieleni miejskiej w Szczecinie. Zajmuje powierzchnię około 977 hektarów i położony jest w północnej części miasta, na obszarze Wzgórz Warszawskich, stanowiąc integralną część Puszczy Wkrzańskiej – rozległego kompleksu leśnego rozciągającego się po granicę polsko-niemiecką.

Teren Lasu Arkońskiego wyróżnia się urozmaiconą rzeźbą, ukształtowaną przez procesy glacialne: liczne wzniesienia, doliny i wąwozy tworzą gęstą sieć naturalnych korytarzy ekologicznych, którymi spływają potoki, a lokalne zbiorniki wodne – m.in. Jezioro Głębokie, jeziora Arkonka i Goplany, Syrenie Stawy oraz Cichy Staw – pełnią zarówno funkcję przyrodniczą, jak i społeczną. W strukturze miasta Las Arkoński, połączony funkcjonalnie z Parkiem Kasprowicza, tworzy rozległy kompleks przyrodniczo -rekreacyjny, uznawany za modelowy przykład dobrze zachowanego lasu miejskiego wkomponowanego w tkankę urbanistyczną dużego miasta (Hejza, 2007).

Znaczenie tego miejsca wykracza jednak poza opis geograficzny. Park Leśny Arkoński stanowi kluczowy element zielonej infrastruktury miasta, łącząc funkcje przyrodnicze, rekreacyjne, krajobrazowe i edukacyjne. Obecność gęstej sieci ścieżek, miejsc wypoczynku, historycznych artefaktów (jak ruiny wieży Quistorpa czy dawna leśniczówka Arkońska) oraz codzienna dostępność dla mieszkanki i mieszkańców sprawiają, że las ten staje się środowiskiem, w którym w sposób namacalny doświadcza się dobra wspólnego – publicznego zasobu wymagającego troski i odpowiedzialności.

W tym sensie Las Arkoński można interpretować jako środowisko wydarzenia pedagogicznego: przestrzeń, w której codzienne praktyki spacerowania, rekreacji, rozmowy, wspólnego sprzątania czy działań oddolnych (jak opisane dalej wynoszenie opony z wąwozu) przekształcają się w doświadczenia uczenia się odpowiedzialnego zamieszkiwania świata. Las nie jest tu jedynie „tłem” dla aktywności, lecz współtworzy sytuacje, w których ujawnia się relacyjny charakter podmiotowości – zależność ludzi od ekosystemu miejskiego lasu, a zarazem ich zdolność do współkształtowania jego przyszłości. Dzięki temu lokalny, konkretny las miejski staje się miejscem, w którym kategorie prawa do lasu, dobra wspólnego i pedagogiki lasu nabierają egzystencjalnego, praktycznego znaczenia w biografiach osób, które go współzamieszkują.

Osobiste doświadczenia: codzienność, zaangażowanie, transformacja

Teoretyczne i geograficzne rozważania o Lesie Arkońskim nabierają dla mnie wymiaru egzystencjalnego z racji osobistej bliskości z tym miejscem. Mieszkam

w bezpośrednim sąsiedztwie lasu – zaledwie kilkaset metrów od jego granicy – i regularnie udaję się tam na spacer, kilka razy w tygodniu, a w praktyce zawsze, gdy tylko nadarzy się ku temu okazja. Z czasem wykształciłem własne ścieżki, którymi przemierzam Las Arkoński, wsłuchując się w śpiew ptaków, obserwując zmiany pór roku, stopniowe przesuszenie gleby i ślady ludzkiej obecności. Ten powtarzalny, cieleśny rytm chodzenia sprawia, że las przestaje być neutralnym „tłem” spaceru, a staje się współuczestnikiem codziennych praktyk, które kształtują sposób odczuwania i myślenia o świecie. Doświadczenie to znajduje potwierdzenie w wynikach badań psychologicznych wskazujących, że chodzenie sprzyja kreatywności i generowaniu nowych pomysłów. Badania Marily Oppezzo i Daniela L. Schwartza (2014) wykazały, że aktywność spacerowa znacząco zwiększa płynność twórczego myślenia, a podobne rezultaty przynoszą analizy Olle Bältera i współautorów (2018), potwierdzające pozytywny wpływ ruchu w przestrzeni naturalnej na procesy poznawcze i samopoczucie.

Często towarzyszą mi przyjaciele; wspólne spacery przekształcają się w rozmowy obejmujące szerokie spektrum tematów – od nauki, ekonomii, historii i podróży, po refleksje egzystencjalne. Las jest wówczas doświadczany jako przestrzeń sprzyjająca filozoficznej wymianie myśli, swoisty „salon” w naturze, a zarazem świadek naszych dyskusji. Nie chodzi jednak o prostą zamianę sali seminaryjnej na leśną aleję: to właśnie ukształtowanie terenu, zmienność światła, obecność zwierząt i nieprzewidywalność pogody wpływają na tempo, kierunek i emocjonalny ton tych rozmów. Tym samym perypatetyczny wymiar spacerów nie polega jedynie na łączeniu ruchu z myśleniem, ale na uczeniu się myślenia „z” miejscem, w relacji z leśnym środowiskiem, które współorganizuje rytm dialogu i sposób bycia we wspólnocie.

Analizy pokazujące pozytywny wpływ ruchu – zwłaszcza w przestrzeni naturalnej – na procesy poznawcze i samopoczucie pozwalają widzieć w takich spacerach nie tylko formę rekreacji, lecz także potencjalne sytuacje (samo)wychowawcze, w których kształtuje się uważność, wyobraźnia i zdolność do refleksji nad własnym miejscem w świecie.

Podczas tych spacerów uważnie obserwuję również sam las – jego rytm życia, procesy przyrodnicze i ślady ludzkiej ingerencji. Jednym z doświadczeń, które szczególnie zapadło mi w pamięć, była obecność dużej opony od traktora, zalegającej przez wiele lat na dnie jednego z głębokich wąwozów. Jej położenie wskazywało na to, że ktoś musiał włożyć znaczną energię, by ją tam umieścić; usunięcie jej wymagało jeszcze większego wysiłku i współdziałania. Decyzja o zorganizowaniu grupy znajomych, przygotowaniu lin, zaplanowaniu trasy wyniesienia opony i wreszcie wspólnym „wydobyciu” jej z wąwozu była dla mnie doświadczeniem, w którym las – poprzez swoją topografię, opór stoku,

ciężar przedmiotu – aktywnie „stawiał zadanie”. Nie był tylko miejscem realizacji z góry zaplanowanej akcji ekologicznej, ale środowiskiem, które wymagało koordynacji działań, zaufania, dzielenia się wysiłkiem i akceptacji ograniczeń ciała. To wydarzenie można więc odczytać jako sytuację pedagogiczną: praktyczne ćwiczenie współodpowiedzialności za dobro wspólne, w której relacja z leśnym ekosystemem – zanieczyszczonym i oczyszczanym – staje się przestrzenią (samo)wychowania do troski.

Inny epizod dotyczy ścięcia młodego jesionu w moim ogrodzie jesienią 2024 roku, na prośbę sąsiada i z „racjonalnych” względów bezpieczeństwa. Pomimo pragmatycznego uzasadnienia decyzji, towarzyszyło jej silne poczucie winy i wstydu. Pozbawiony gałęzi pień, który wraz z przyjacielem przeniosłem nocą do Lasu Arkońskiego, traktowałem jak symboliczny pochówek – próbę przywrócenia odciętego drzewa przestrzeni leśnej, do której „powinno” należeć. Las stał się tu nie tylko miejscem utylizacji drewna, ale przestrzenią konfrontacji z własnym działaniem, w której rodzi się potrzeba zadośćuczynienia. Emocjonalna intensywność tego doświadczenia zaowocowała powstaniem sztuki teatralnej *Bajka o Ściętej Drzewi*, w której drzewo powraca jako postać domagająca się wysłuchania i uznania krzywdy. Tak rozumiana twórczość nie jest wyłącznie „przepracowaniem” osobistego zdarzenia, lecz formą auto pedagogicznego procesu, w którym las – jako miejsce zdarzenia, milczący świadek i symboliczny adresat opowieści – współtworzy warunki do refleksji nad granicami ludzkiej sprawczości i odpowiedzialności wobec bytów nie ludzkich. Pisanie to miało być w swym zamyśle czymś pośrednim pomiędzy anglosaskim przyrodopisarstwem, a tym co Michał Paluch określa „przyrodo-Słowiem”, rozumianym jako transformacyjna metoda mówienia i bycia człowieka w świecie, również w lesie (Paluch, 2022). W tym sensie chciałbym mówić o swoim uczeniu razem „ze” światem, poprzez nieoczekiwane spotkania ze wszystkim co napotkam na mojej drodze przez Las Arkoński (Kowalik-Ołubińska, 2025).

Oba doświadczenia – wynoszenie opony i „pogrzeb” jesionu – ilustrują, że Las Arkoński nie jest jedynie scenografią indywidualnych przeżyć, ale środowiskiem, które wytwarza sytuacje formacyjne. To w nim ujawniają się napięcia między wygodą a wysiłkiem, między pragmatyzmem a poczuciem winy, między indywidualnym interesem a troską o wspólne dobro. W tym sensie las można rozumieć jako medium (samo)wychowania: przestrzeń, która poprzez swoją materialność, historię i współzamieszkiwanie z innymi ludźmi oraz nie ludźmi inicjuje procesy (samo)kształcenia, prowadząc ku bardziej refleksyjnej, odpowiedzialnej formie zamieszkiwania świata.

Zakończenie

Przedstawione rozważania miały na celu ukazanie lasu – w szczególności Lasu Arkońskiego – jako medium osobistego doświadczenia pedagogicznego, sytuowanego na styku refleksji teoretycznej i narracji autobiograficznej. Punktem wyjścia była koncepcja prawa do miasta (Lefebvre, Harvey, Marcuse), która została rozszerzona o kategorię prawa do lasu, rozumianą jako prawo wspólnot ludzkich do utrzymywania relacji z ekosystemami leśnymi oraz do współuczestnictwa w decyzjach dotyczących ich ochrony i obecności w życiu miejskim. W tej perspektywie las miejski jawi się jako przestrzeń współtworzącą warunki życia, a nie jedynie dodatek do infrastruktury miasta.

Analiza Lasu Arkońskiego pozwoliła następnie uchwycić, w jaki sposób konkretny las miejski może stać się środowiskiem wydarzeń pedagogicznych. Z jednej strony jest on elementem zielonej infrastruktury Szczecina, z określoną strukturą siedlisk i historią zagospodarowania, z drugiej zaś – miejscem codziennych praktyk: spacerów, rozmów, działań na rzecz dobra wspólnego. W opisanych epizodach – wynoszenia opony z wąwozu, „pogrzebu” jesionu, perypatetycznych spotkań – las nie pełni jedynie funkcji tła dla przeżyć jednostki, lecz współuczestniczy w procesach (samo)kształcenia, stawiając zadania, wywołując emocje i inicjując refleksję nad odpowiedzialnością wobec więcej niż ludzkiej wspólnoty.

Zarysowane tu ujęcie wpisuje się w wyłaniającą się pedagogikę lasu, rozwijaną m.in. przez Rykowskiego, Śliwerskiego i Chutorańskiego, która odchodzi od antropocentrycznego modelu edukacji na rzecz relacyjnego rozumienia podmiotowości oraz uznania sprawczości bytów nie ludzkich. Las przestaje być jedynie zasobem czy scenerią, a staje się współtwórcą sytuacji edukacyjnych, w których uczymy się współzależności, troski o dobro wspólne i krytycznego namysłu nad cywilizacyjnymi konsekwencjami kryzysu klimatycznego.

Na tym tle można lepiej zrozumieć sens odwołania do kategorii biofilii, rozumianej zarówno w duchu Ericha Fromma (1994) jako postawa afirmacji życia i etyczna orientacja ku temu, co sprzyja jego rozwojowi, jak i w perspektywie hipotezy biofilii Edwarda O. Wilsona (1986), wskazującej na głęboko zakorzoną skłonność człowieka do poszukiwania kontaktu z innymi formami życia. Proponowane w artykule prawo do lasu można w tym świetle traktować jako próbę pedagogicznego przełożenia tych intuicji: jako wezwanie do tworzenia takich form zamieszkiwania miasta, w których codzienny kontakt z lasem staje się nie tylko źródłem regeneracji, lecz także przestrzenią kształtowania biofilnej wrażliwości i etyki współodpowiedzialności za wspólne trwanie ludzi i lasów.

BIBLIOGRAFIA

- Bälter, O., Hedin, B., Tobiasson, H. i Toivanen, S. (2018). Walking Outdoors during Seminars Improved Perceived Seminar Quality and Sense of Well-Being among Participants. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(2), 303. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph15020303>.
- Bauman, Z. (2007). *Płynne życie*, przeł. T. Kunz. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Berry, T. (1988). *The Dream of the Earth*. San Francisco, CA: Sierra Club Books.
- Bieluk, J. (2020). River as a Legal Person. *Studia Iuridica Lublinensia*, 29(2), 11–23. DOI: <https://doi.org/10.17951/sil.2020.29.2.11-23>.
- Chutorański, M. (2022). Nieantropocentryczna pedagogiczność lasu. *Forum Pedagogiczne*, 12(2), 127–139. DOI: <http://doi.org/10.21697/fp.2022.2.10>.
- Cullinan, C. (2003). *Wild Law: A Aanifesto for Earth Justice*. New York: Green Books.
- Fromm, E. (1994). *Wojna w człowieku: psychologiczne studium istoty destrukcyjności*, przeł. P. Kuropatwiński, P. Pankiewicz, J. Węgródzka; wstęp, komentarz i red. nauk. P. Pankiewicz. Warszawa: Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza.
- Harvey, D. (2012). *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*, tłum. A. Kowalczyk. Warszawa: Praktyka Teoretyczna.
- Hejza, W. (2007). *Materiały pomocnicze do konkursu krajoznawczego na Ogólnopolski Rajd „Szlakiem Walk o Szczecin”*. https://www.ros.pttk.pl/strona_Rajd_Szlakiem_Walk_2007_2.htm (dostęp: 04.12.2025).
- Katsuda, K., Saeki, I., Shoyama, K. i Kamijo, T. (2022). Local Perception of Ecosystem Services Provided by Symbolic Wild Cherry Blossoms: Toward Community-Based Management of Traditional Forest Landscapes in Japan. *Ecosystems and People*, 18(1), 275–288. DOI: <https://doi.org/10.1080/26395916.2022.2065359>.
- Komitet Problemowy ds. Kryzysu Klimatycznego przy Prezydium PAN (2024). Komunikat 01/2024 Komitetu Problemowego ds. Kryzysu Klimatycznego przy Prezydium PAN na temat wpływu zmiany klimatu na lasy i lasów na klimat. <https://pan.pl/app/uploads/2025/02/Komunikat-01-2024-na-temat-wplywu-zmiany-klimatu-na-lasy.pdf> (dostęp: 03.12.2025).
- Kotera, Y., Richardson, M. i Sheffield, D. (2022). Effects of Shinrin-Yoku (Forest Bathing) and Nature Therapy on Mental Health: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20(1), 337–361. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00363-4>.
- Kowalik-Olubińska, K. (2025). *Dzieciństwo – naturokultura – edukacja: w stronę posthumanistycznej pedagogii wspólnych światów*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Lefebvre, H. (2012). Prawo do miasta. *Praktyka Teoretyczna*, 5, 183–197. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/prt/article/view/2774> (dostęp: 18.03.2026).
- Marcuse, P. (2013). Prawa w miastach a „prawo do miasta”, przeł. K. Pobłocki. *Res Publica Nowa*. <http://publica.pl/teksty/prawa-w-miastach-a-prawo-do-miasta-36626.html> (dostęp: 19.04.2013).

- Moriuchi, E. i Basil, M. (2019). The Sustainability of Ohanami Cherry Blossom Festivals as a Cultural Icon. *Sustainability*, 11(6), 1820. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11061820>.
- Nisbett, R.E. (2015). *Geografia myślenia. Dlaczego ludzie Wschodu i Zachodu myślą inaczej?*, przeł. Ewa Wojtych. Sopot: Smak Słowa.
- Ochwat, M. (2025). *Więcej-niż-tylko-ludzkie lekcje języka polskiego. Edukacja polonistyczna w czasach kryzysu klimatycznego*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. DOI: 10.31261/PN.4222.
- Ohnuki-Tierney, E. (1998). Cherry Blossoms and Their Viewing: A Window Onto Japanese Culture. W: S. Linhart, S. Fröhstück (red.), *The Culture of Japan as Seen Through Its Leisure* (s. 213–236). Albany, NY: SUNY Press.
- Oppezzo, M. i Schwartz, D.L. (2014). Give Your Ideas Some Legs: The Positive Effect of Walking on Creative Thinking. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 40(4), 1142–1152. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/a0036577>.
- Paluch, M. (2022). Pedagogika lasu i pierwsze ścieżki jej teoretycznych konceptualizacji. *Forum Pedagogiczne*, 12(2), 17–30. DOI: <https://doi.org/10.21697/fp.2022.2.02>.
- Park, B. J., Tsunetsugu, Y., Kasetani, T., Kagawa, T. i Miyazaki, Y. (2010). The Physiological Effects of Shinrin-Yoku (Taking in the Forest Atmosphere or Forest Bathing): Evidence from Field Experiments in 24 Forests across Japan. *Environmental Health and Preventive Medicine*, 15(1), 18–26. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12199-009-0086-9>.
- Rykowski, K. (2022). Pytania o las jako medium pedagogiczne. *Forum Pedagogiczne*, 12(2), 31–46. DOI: <https://doi.org/10.21697/fp.2022.2.03>.
- Stone, C.D. (1972). Should Trees Have Standing? – Toward Legal Rights For Natural Objects. *Southern California Law Review*, 45, 450–501.
- Śliwerski, B. (2022). „Pedagogika lasu” jako (nie)nowa orientacja w pedagogice. *Forum Pedagogiczne*, 12(2), 47–60. DOI: <https://doi.org/10.21697/fp.2022.2.04>.
- Thoreau, H.D. (2005). *Walden, czyli życie w lesie*, przeł., przedmowa i przypisy H. Ciepliński. Warszawa: Biblioteka „Gazety Wyborczej”.
- Wilson E.O. (1986). *Biophilia. The Human Bond with Other Species*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

SUMMARY

Forest as a Medium of Personal Pedagogical Experience: The Case of Arkoński Forest in Szczecin

One area of inquiry that has been developing in educational sciences in recent years is forest pedagogy, focusing on the significance of the forest ecosystem in the processes of upbringing, learning, and shaping human relations with nature and with oneself. The question of the pedagogical dimension of everyday human contact with nature, including urban forest ecosystems, becomes particularly important in the context of advancing urbanization, ecological crisis,

the growing need for education in nature, and the search for a new didactic paradigm. The aim of this reflection is to present the forest – using the example of the Arkoński Forest in Szczecin – as a medium of personal pedagogical experience, by formulating the concept of the “right to the forest” as a complement to the “right to the city”. The analysis is grounded in a pedagogical-humanistic perspective that combines a review of subject literature (including forest pedagogy as developed by Rykowski and Chutorański, as well as the concepts of Harvey and Lefebvre) with the author’s autobiographical narrative describing everyday practices of walking, collective ecological actions, and transformative episodes in an urban forest. The conclusion highlights the need to recognize the urban forest as a relational space that co-creates self-educational situations, biophilic sensibility, and an ethics of co-responsibility for the more-than-human world, thus aligning with a non-anthropocentric forest pedagogy.

KEYWORDS: forest pedagogy, pedagogical experience, (self-)educational situation, right to the forest, right to the city, urban forest, Arkoński Forest